Toonkunstkoor Utrecht

ToonkunstStemmen

Maart 2015

JOHANNES PASSION

J.S.BACH

TOONKUNSTKOOR UTRECHT

Florilegium Musicum Orkest
Jos Vermunt Dirigent

Keren Motseri Sopraan
Robert Buckland Tenor
Marcel Beekman Evangelist
Wilke te Brummelstroete Mezzo
Martijn Cornet Bas
Pieter Hendriks Christus

Dinsdag 31 maart 2015
TivoliVredenburg

Aanvang 20.15 uur

Toegang € 27,- CJP en U-pas € 21,- Tot 18 jaar € 15,-
Inlichtingen 030 243 62 36 Kaartverkoop www.toonkunst-utrecht.nl

Concertagenda 2015

Inhoud

1. Concertagenda 2015

2. Van het bestuur
Roland Gerritsen

4. Verheerlijking door het kruis
Jaap van Vredendaal

8. Marcel Beekman
Annemieke de Voogd

10. Concert om nooit te vergeten

14. Terugblik

15. Van de Vrienden

16. Colofon

J.S. BACH - JOHANNES PASSION

Dinsdag 31 maart

TivoliVredenburg, grote zaal
Aanvang 20.15 uur

m.m.v. Marcel Beekman	evangelist
Pieter Hendriks	Christus
Keren Motseri	sopraan
Wilke te Brummelstroete	mezzo
Robert Buckland	tenor
Martijn Cornet	bas
Orkest	Florilegium Musicum
Dirigent	Jos Vermunt

'ALS DEZE OORLOG OOIT NOG EINDIGT'

Mikis Theodorakis	**Mauthausen-liederen**
Rob Goorhuis	**Requiem voor de Mens**

1, 2 en 3 mei

Spoorwegmuseum Utrecht
Aanvang 20.00 uur
i.s.m. het NS Harmonieorkest
Dirigent: Arno Schipdam

ARTHUR HONEGGER - JEANNE D'ARC AU BÛCHER

Dinsdag 24 november

TivoliVredenburg, grote zaal
i.s.m. het Kathedrale Koor
Het Promenade Orkest
Dirigent: Jos Vermunt

Van het bestuur

Voor u ligt de eerste Toonkunststemmen van 2015. Aangezien het Toonkunstkoor tijdens het eerstvolgende concert de *Johannes Passion* ten gehore zal brengen en in mei zal meewerken aan het project *'Als deze oorlog ooit nog eindigt'*, zullen we in deze Toonkunststemmen op die concerten dieper ingaan. Ik wil graag van de gelegenheid gebruik maken kort terug te blikken op 2014 en vooruit te kijken naar dit jaar.

Alvorens dat te doen, zal ik mij kort aan u voorstellen als de nieuwe voorzitter van Toonkunst Utrecht. Ik ben 10 jaar lid van het koor en ben vooral in 2012 en 2013 actief betrokken geraakt (naast het zingen) als voorzitter van de reiscommissie en heb met een aantal koorgenoten de Londenreis georganiseerd. Heel erg leuk om te doen en het was een geweldige reis! Deze ervaring en de vele contacten met het bestuur heeft me ertoe aangezet ook verder actief betrokken te blijven met kooractiviteiten en met het vrijkomen van de voorzittersfunctie heb ik mijzelf daarvoor beschikbaar gesteld.
Bij deze wil ik Sjoeke Verhave heel erg bedanken voor haar werk als voorzitter in de laatste (bijna) 6 jaar. Zij heeft dit met een enorme inzet en passie gedaan en ze heeft veel voor het koor bereikt met een aantal prachtige hoogtepunten en een goed verankerd koor in de Utrechtse samenleving. Wij zullen afscheid van haar nemen als bestuurslid tijdens de Algemene Ledenvergadering in mei.

Terugblik

In 2014 keerden wij terug naar het vernieuwde TivoliVredenburg. Wij mochten weer zingen in de voor ons zo bekende en geliefde Grote Zaal. Voor ons als koor na 7 jaar een gevoel van thuiskomen. Voor een zo goed als uitverkocht huis zongen wij het *Requiem* van Verdi. Een memorabel concert. Prachtige muziek met een enorme dynamiek, waarbij Jos Vermunt het uiterste uit ons heeft weten te halen. Een groot compliment voor hem maar ook voor het gehele koor voor deze uitzonderlijk mooie uitvoering.

Aan het einde van het jaar hebben we 2 concerten gegeven in de Willibrord Kerk. Een concert met muziek van César Franck en een kerstconcert, met vooral Nederlandse en Engelse kerstmuziek. Het waren beide geslaagde concerten voor een enthousiast publiek.

Programma 2015

Dit jaar beginnen we zoals reeds genoemd met de *Johannes Passion*. Het Toonkunstkoor heeft de traditie elke 2 jaar om beurten de *Matthäus* en de *Johannes Passion* uit te voeren, en de beurt is dus nu aan die laatste. Bij het schrijven van deze Toonkunststemmen zitten we midden in de repetities en iedereen geniet zichtbaar van deze prachtige muziek, ongeacht hoe vaak iemand het ook al eerder heeft gezongen.
In mei nemen wij deel aan een bijzonder project samen met de Harmonie van de Nederlandse Spoorwegen. Zij hebben ons gevraagd mee te doen aan 3 concerten op 1, 2 en 3 mei in het Spoorwegmuseum met een programma rondom de 70e herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog. Naast enkele instrumentale stukken zullen wij samen met het orkest twee stukken ten gehore brengen: Het Requiem voor de Mens van Rob Goorhuis en de Mauthausenliederencyclus van de bekende Griekse componist Mikis Theodorakis (speciaal voor dit concert met een nieuw arrangement van Rob Goorhuis).

In het november zingen wij *Jeanne d'Arc au Bûcher* van de Franse componist Arthur Honegger. Een intrigerend stuk uit het begin van de vorige eeuw over de laatste minuten (met flashbacks) uit het leven van Jeanne d'Arc, voordat zij op de brandstapel aan haar einde komt. Wij kijken nu al uit op het repeteren en uitvoeren van dit bijzonder en groots oratorium.

Al met al hebben we een heel mooi muzikaal 2014 achter ons en in 2015 maken we een start met bekend werk en vervolgen we met onbekender maar zeker heel boeiend werk. Ik ga ervan uit dat zowel koor als publiek daar weer zeer van gaan genieten.

Roland Gerritsen
Voorziter

La chanson Départ

Beste koorleden,

Begin juli vindt de start van de Tour de France plaats in Utrecht. Le Grand Départ. Daar gaan wij met z'n allen, als koren van de meest bekoorlijke stad van Nederland en verre omstreken, een hoofdrol in spelen.

Zing mee met het Grote Vertreklied, La Chanson Départ, waarmee we de wielerkaravaan op een onvergetelijke manier gaan uitzwaaien. We staan in de ochtend van 5 juli aan de hoofdroute, waar de renners langskomen.

Doe mee aan dit spektakel, dat duizenden toeschouwers en miljoenen tv-kijkers gaat trekken.

Het doel is om dit strijdlied uit duizend kelen te laten klinken. Dus doe mee! Noteer de datum en de tijd voor vast in je agenda en geef het door aan ALLE zangers in het koor. We hebben al gezegd dat ons koor in principe mee doet, het zou leuk zijn als we met veel Toonkunstenaren zijn.

Dus save the date:
ZONDAG 5 JULI, 2015

LA CHANSON DÉPART

Verheerlijking door het kruis

Bachs vertolking van het lijdensverhaal volgens Johannes

Het evangelie volgens Johannes neemt binnen de vier evangeliën een heel eigen plaats in. Een belangrijk verschil met de evangeliën van Mattheüs, Marcus en Lucas, die onderling veel gemeen hebben, is dat Johannes veel meer het goddelijke dan het menselijke aspect van Christus benadrukt. Christus is één met God de Vader. Dat lezen we al in het bekende openingsvers van dit evangelie: 'In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God.' Om de goddelijkheid van Jezus uit te drukken gebruikt Johannes vaak de werkwoorden 'verhogen' en 'verheerlijken'. Zelfs de kruisiging wordt als verhoging en verheerlijking omschreven, bijvoorbeeld in Joh. 12:23, waar Jezus zegt (in de NBG-vertaling uit 1951): 'De ure is gekomen dat de Zoon des mensen moet verheerlijkt worden.'

Deze theologie van het Johannes-evangelie wordt op magistrale wijze vertolkt in Bachs Johannes Passion. Bach beheerste als geen ander de kunst om verhaal en tekst in muziek en toon uit te drukken. Het openingskoor van de Johannes Passion is daarvan wel een heel mooi voorbeeld, vooral omdat Bach in feite hier al de essentie van het lijdensverhaal volgens Johannes samenvat:

Herr, unser Herrscher,
dessen Ruhm in allen Landen herrlich ist!
Zeig uns durch deine Passion,
dass du, der wahre Gottessohn,
zu aller Zeit,
auch in der größten Niedrigkeit,
verherrlicht worden bist!

Heer, onze Heer,
heerlijk klinkt uw naam in alle landen!
Toon ons door uw lijden
dat u, de ware zoon van God,
in alle tijden,
ook in de nederigste staat,
hoog verheerlijkt bent.

De tekst is geïnspireerd op Psalm 8, waarvan de beginregel in de Luthervertaling luidt: 'Herr unser Herrscher, wie herrlich ist dein Name in allen Landen.' Sommigen kennen dit vers wellicht uit de protestantse psalmberijming: 'Heer, onze Heer, hoe heerlijk en verheven hebt Gij uw naam op aarde uitgeschreven.' Het B-gedeelte (vanaf 'Zeig uns durch deine Passion') vat de theologie van Johannes samen: Gods Zoon wordt verheerlijkt in de 'größten Niedrigkeit', dat 'geringe staat', 'minderwaardigheid' betekent en zowel verwijst naar Christus' nederdaling op aarde als naar zijn vernedering door het lijden. Deze paradox – verheerlijking door het kruis – beeldt Bach al meteen vanaf het begin muzikaal uit door de dissonanten van de houtblazers. Jos Vermunt wees er tijdens een van de repetities op dat dezelfde dissonanten later terugkeren in het koor 'Kreuzige'. Zo preludeert het openingskoor, dat een lofprijzing is, op de kruisiging.

Het lijdensverhaal in de *Johannes Passion* begint met de gevangenneming. Hier, al direct aan het begin, blijkt de goddelijkheid van Christus. Op de vraag van Christus 'Wen suchet ihr?' antwoorden de uitgerukte troepen: 'Jesum, Jesum, Jesum von Nazareth'. Door het woord 'Jesum' drie keer te herhalen bewerkstelligt Bach een schrikeffect. Als Christus zegt 'Ich bin's', deinzen zijn belagers achteruit en vallen op de grond. De afstand tussen de Godszoon en de mannen op de

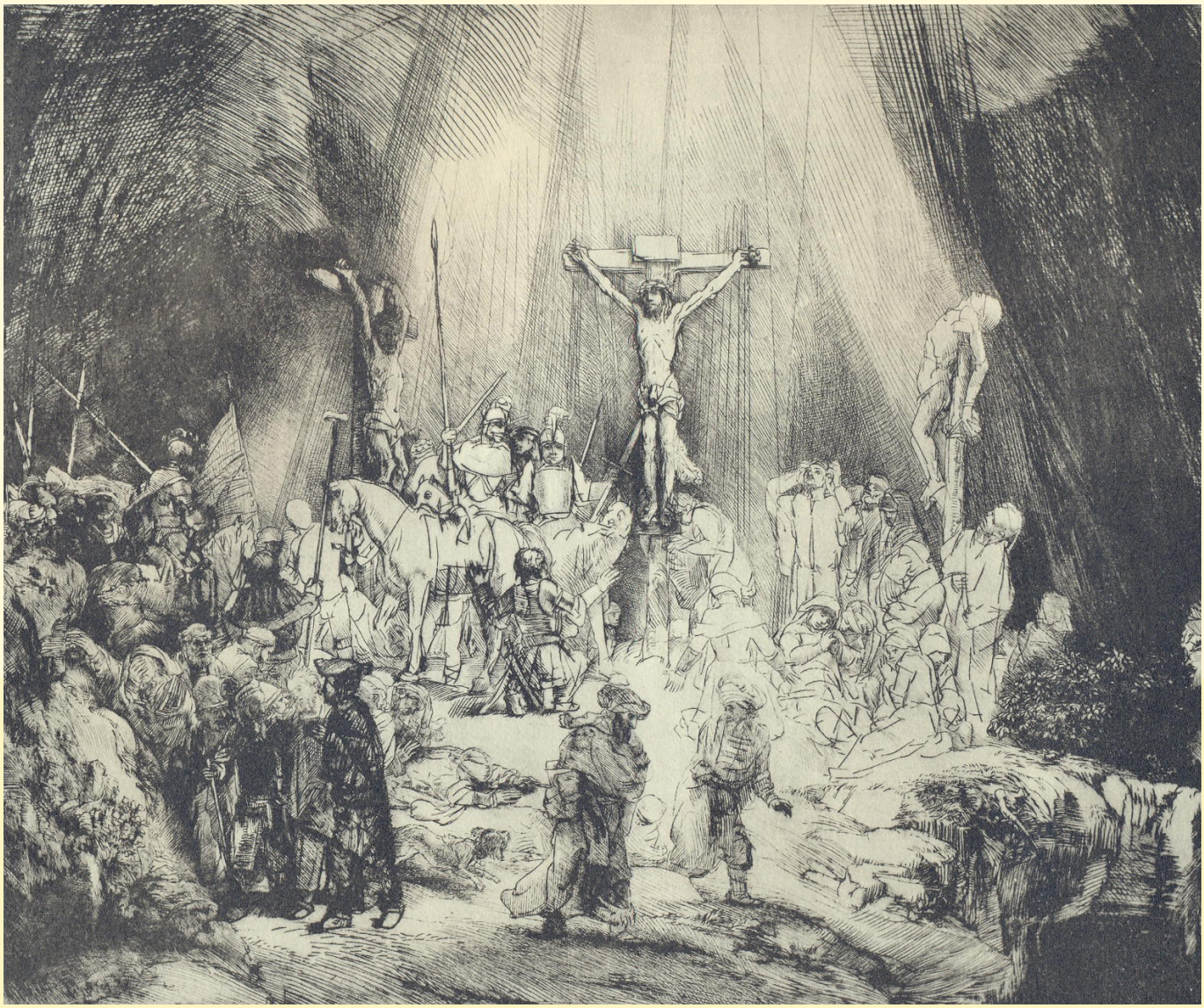

Rembrandt, De drie kruisen (ets)

grond beeldt Bach muzikaal uit met een opwaarts loopje voor de woorden 'Ich bin's' (uitgesproken door Christus en herhaald door de evangelist) en een neerwaarts loopje voor de woorden 'und fielen zu Boden'.

Duidelijk komt de theologie van het Johannes-evangelie ook naar voren in aria nr.30 *(Es ist vollbracht!)*. Schildert de evangelist Mattheüs Jezus in al zijn menselijke eenzaamheid aan het kruis, wat tot uitdrukking komt in Jezus' uitroep: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?', Johannes ziet Jezus' kruisdood als de vervulling van zijn opdracht, als triomf. 'Het is volbracht!' zijn bij Johannes dan ook de laatste woorden van Jezus. Bij die woorden sluit aria nr. 30 aan. De muziek van het A-gedeelte (molto adagio) vertolkt het verdriet én de troost die de gelovige bij het sterven van Jezus ervaart. Een groot contrast daarmee vormt het B-deel (vivace) in driekwartsmaat dat als een overwinningslied is gecomponeerd: *Der Held aus Juda siegt mit Macht und schließt den Kampf*. De geleverde strijd wordt uitgebeeld door de coloraturen op 'Kampf'. De aria eindigt in adagio met dezelfde woorden als waarmee ze begon: 'Es ist volbracht'. Met dit slot herhaalt Bach niet alleen de woorden waarmee de evangelist recitatief nr. 29 besloot, maar imiteert hij ook de noten waarop de evangelist die woorden zong.

Ook met de keuze van een aantal koralen sluit Bach aan bij het Christus-beeld dat in het Johannes-evangelie naar voren komt. Een eerste voorbeeld is koraal nr. 5: 'Dein Will' gescheh, Herr Gott, zugleich auf Erden wie im Himmelreich'. Het is een couplet uit het lied 'Vater unser im Himmelreich' van Luther. Het lied is een vertolking van het Onzevader. In het door Bach gekozen couplet herkennen we de passage: 'Uw wil geschiede, gelijk in de hemel alzo ook op de aarde.' De gemeente, die getuige is van het lijdensverhaal, reageert hiermee op de laatste woorden uit het voorgaande recitatief waarin Christus zegt: 'Soll ich den Kelch nicht trinken, den mir mein Vater gegeben hat?' In tegenstelling tot de versie van Mattheüs, waarin Christus in Gethsemane door angst en twijfel geplaagd wordt, is hier geen spoor van wanhoop te bekennen: bij Johannes is Christus vastbesloten de wil van de Vader te volbrengen. Bach onderstreept dit met dit couplet uit het Onze vader.

Een ander voorbeeld is het koraal 'Ach, großer König, groß zu allen Zeiten'. Bach kiest hier het 8e en 9e couplet uit het bekende lijdenslied 'Herzliebster Jesu, was hast du verbrochen', waarvan eerder al het 7e couplet is gezongen ('O, große Lieb' – nr. 3). Het koraal staat midden in de dialoog tussen Christus en Pilatus over het koningschap van Christus. Op de vraag van Pilatus: 'Bist du der Juden König' antwoordt Jezus in eerste instantie indirect: 'Mein Reich ist nicht von dieser Welt …'. Terecht concludeert Pilatus dan ook: 'So bist du dennoch ein König', wat door Jezus wordt bevestigd: 'Du sagst's, ich bin ein König.' Wat het koningschap van Christus inhoudt – iets waar Pilatus geen weet van heeft – daarop geeft het koraal 'Ach, großer König' antwoord. De koninklijke waardigheid van Christus sluit weer aan bij de theologie van Johannes. De zinsnede 'groß zu allen Zeiten' roept bovendien het openingskoor in herinnering: 'dass du, der wahre Gottessohn, zu aller Zeit (…) verherrlicht worden bist'.

Na het mooie, troostrijke slotkoor 'Ruht wohl' volgt nog een slotkoraal: 'Ach Herr, lass dein lieb' Engelein' (nr. 40). In dit door Bach gekozen couplet uit het lied 'Herzlich lieb hab ich dich, o Herr' bidt de gelovige om rust voor zijn eigen ziel en lichaam tot de opwekking op de jongste dag. De zetting in Bachs bewerking van dit koraal stuwt zanger en luisteraar voort naar een vreugdevolle apotheose waarin Christus in heerlijkheid wordt aanschouwd. Of in de woorden van Jos: 'Dit fenomenale koraal brengt een hemelse kracht over. Om na het passieverhaal met zoveel licht te eindigen kan op ons, eenvoudige zingzielen (en ons publiek) haar uitwerking niet missen!'

Hier volgt de tekst met ernaast de versie uit het (oude) Liedboek voor de Kerken (gezang 268, vers 3) in de vertaling van C.B. Burger:

Ach Herr, lass dein lieb Engelein	Als uw genade, Heer, 't gedoogt,
Am letzten End die Seele mein	laat dan mijn ziel, in U verhoogd,
In Abrahams Schoß tragen,	voor eeuwig zijn geborgen.
Den Leib in sein'm Schlafkämmerlein	Het lichaam, in der aarde schoot
Gar sanft ohn ein'ge Qual und Pein	geborgen zonder pijn en nood,
Ruhn bis am jüngsten Tage!	verwacht de jongste morgen.
Alsdenn vom Tod erwecke mich,	Dat dan uw stem mij wekken moog',
Dass meine Augen sehen dich	dat ik u zie met eigen oog,
In aller Freud', o Gottes Sohn,	gezeten op uw glorietroon
Mein Heiland und Genadenthron!	in heerlijkheid, o 's Vaders Zoon.
Herr Jesu Christ, erhöre mich, erhöre mich!	Heer Jezus Christus, hoor me altijd, verhoor me altijd,
Ich will dich preisen ewiglich!	dat ik U prijs in eeuwigheid!

De laatste versregel ('Ich will dich preisen ewiglich') verbindt het slotkoraal met de eerste regel van het openingskoor: 'Herr, unser Herrscher, dessen Ruhm in allen Landen herrlich ist'. Zo is de cirkel rond. Geheel in de geest van het evangelie naar Johannes is de *Johannes Passion* in wezen één grote lofprijzing.

Jaap van Vredendaal

Literatuur:

• Alfred Dürr: Die Johannes Passion von Johann Sebastian Bach. Entstehung, Überlieferung, Werkeinführung, München/Kassel 1988.

• Jos Vermunt: Van grondverf naar glansverf. Slotkoor en slotkoraal uit de Johannes Passion van J.S. Bach. In: Vocaal, nov/dec 2008.

• J.P. Versteeg. Evangelie in viervoud. Een karakteristiek van de vier evangeliën, Kampen 1980.

Johannes de Evangelist

Marcel Beekman

Foto Marco Borggreve

Toonkunststemmen sprak met Marcel Beekman, die in de komende uitvoering van de Johannes Passion de rol van de evangelist zal vertolken.

Ik zie in je agenda dat je net terug bent van een opéra comique van Campra in Parijs en je nu voorbereidt op de Hohe Messe in Bolsward dit weekend. Dat lijkt me een hele omschakeling. Hoe is het om steeds weer in een andere setting, met andere collega's en onder andere dirigenten te werken?

De Campra-productie betrof 'Les Fêtes Vénitiennes' en vond plaats in de Opéra Comique; het was een fijn weerzien met velen uit de cast en productie van 'Platée' waarin ik vorig jaar de titelrol zong; dat was net als nu ook een productie met regisseur Robert Carsen en Les Arts Florissants van William Christie. Zo langzamerhand voelt het haast als familie om elkaar dan weer tegen te komen na enkele maanden. Als je 2 maanden in Parijs woont en helemaal verwijderd bent van het alledaagse leven in Amsterdam, is het echt fascinerend om te voelen hoe je je al mens kunt richten op alleen één taak en je dus volledig kunt storten op je rol. Ik vind die afzondering op locatie altijd heel plezierig. En je leeft als het ware met die hele cast en iedereen eromheen van de technische leiding en het ballet (Scapino Rotterdam, heel erg goed) als een familie; dat is inderdaad compleet anders dan kort daarna weer in 2 dagen een concert te moeten voorbereiden en het te moeten geven, zoals de Hohe Messe onlangs. Dat is een heel andere tak van sport; dan heb je geen tijd voor zaken die bij opera heel normaal zijn. Zolang je maar weet wat er enerzijds van je verwacht wordt en je anderzijds dicht bij jezelf blijft en ook bij het vertrouwen dat je je eigen stem en het functioneren ervan het beste kent, kan er niet veel fout gaan. Het is niet zo dat het werken met andere mensen of vooral een andere dirigent maakt dat je ineens het stuur verliest; je moet dermate zeker in je schoenen staan dat je weet wat je doet, dat je kunt verklanken wat je wilt doen met de muziek en dat je ook nog eens prettig omgaat met de wensen van de mensen om je heen; best veel tegelijk en dus een kwestie van balans houden.

Kun je iets vertellen over je repertoire? Ik lees dat je enerzijds veel Barok zingt en anderzijds veel hedendaags. Hoe is dat zo gekomen? Vereisen deze twee specialisaties een heel andere benadering & vaardigheden of zie je ook overeenkomsten? Heb je binnen beide gebieden ook favoriete componisten of composities? (En is het met opzet dat je weinig Engelse barok lijkt te doen?)

Dat is inherent aan mijn stemkleur- en gebruik denk ik; hoewel mijn stem in de loop der jaren best wat breder en voller geworden is, word ik altijd getypeerd als een lichte hoge tenor die met name geschikt is voor barok en vroeg-klassiek maar ook juist voor hedendaags en als we het over opera hebben dan vooral komische of karakterrollen waaronder soms vrouwenrollen, zoals gebruikelijk was in de 17e en 18e eeuw. Mijn stem heeft van nature niet de breedte noch de klank die een tenor nodig heeft voor het zwaardere werk van Verdi, Puccini en Wagner, hoewel ook die componisten wel lichtere rollen componeerden natuurlijk, maar dat zijn dan de komische types meestal en per definitie niet de helden van hun opera's. Ik vind het heerlijk om ernaar te luisteren en te kijken, maar zou zelf niet erg gelukkig zijn om in die context te werken omdat het simpelweg om andere dingen gaat. Barok en modern vereisen een heel specifieke muzikale stricte aanpak; dat wil niet zeggen dat je niet ook net zo goed erg vocaal moet denken, maar de eerste invalshoek legt het accent soms op wat andere aspecten. Ik heb het geluk dat ik op één of andere manier vrijwel

altijd die werken uit te voeren krijg die ik ook erg mooi vind, zoals 'Platée' van Rameau of 'L'Incoronazione di Poppea' van Monteverdi, en qua modern werk natuurlijk de succesvolle samenwerkingen met componiste Calliope Tsoupaki of zoals volgend jaar een nieuwe opera van Louis Andriessen. Dat ik weinig Engelse barok zing is puur toeval vermoed ik.

In de recensiepagina van je website viel me op hoezeer je geprezen wordt om je acteertalent – vooral als 'ranzige tv-kok' (!) in Laika. Kun je iets zeggen over het zingen van operarollen, wat daar speciaal aan is en wat je erin aantrekt? Hoe verhoudt zich het zingen van opera met de rol van evangelist in de Johannes en Matthäus Passion?

Opera is meer dan muziek alleen zoals je vraag al aangeeft; het gaat daarbij ook net zo goed om acteren. Soms is dat inderdaad een agressief vervelend type zoals de tv-kok die ik afgelopen jaar in Martijn Paddings opera speelde, soms is dat een ijdele naïeve vrouw zoals in 'Platée' en soms is dat een fascistische politieofficier zoals in 'L'écume des jours' – een productie van het Staatstheater Stuttgart die na volgend seizoen hernomen zal worden – en steeds gaat het erom dat je dat karakter toepast op je zingen; dat het zingen in harmonie gebracht wordt met het acteren. Die beide aspecten zijn elkaars kruisbestuiving en ik vind dat heel erg leuk om te doen; je bent ook gedwongen om uit het hoofd te zingen, hetgeen ook bevrijdend is. Oratorium of concert is vaak dermate kort dag qua repetitietijd dat het heel gewoon is om daar met een partituur te zingen, hoe goed je je partij ook kent. Bij de Evangelistenpartijen van Bachs grote passies zie ik wel een overeenkomst tussen het pure concertwerk en het scènische werk omdat het duidelijk is dat je daar als zanger heel illustrerend het verhaal moet brengen; alles zit al in de prachtige noten van Bach maar je ziet ook dat die werken regisseurs prikkelen om het af en toe toch scenisch op de planken te krijgen; ik ben daar helemaal niet op tegen. Sterker nog, zie me dat ooit wel eens doen dus wie weet... Het is natuurlijk wel zo dat je in een concertversie van een Bach-passion niet fysiek gaat staan acteren, dat zou vreemd zijn; daar leg je al het theatrale dus uitsluitend in de vocale uitvoering.

In je agenda wordt ook melding gemaakt van een intrigerend hedendaags project dat je in april als de passies weer voorbij zijn gaat doen: 'Winterreise – Franz Schubert' van Hans Zender. Met als ondertitel 'eine komponierte Interpretation für Tenor und kleines Orchester'. Kun je daar iets over vertellen?

Het gaat hierbij om een eigen weergave in compositietaal van Hans Zender; hij heeft niet de noten van Schubert opnieuw boven de tekst gezet maar hij heeft zijn vrije compositorische associaties bij het beluisteren van de beroemde 'Winterreise' aangewend om die te verklanken. Dat houdt in de praktijk in dat de vocale partij in een ander kader komt te staan; de omgeving is anders dan bij de versie van Schubert die natuurlijk met pianobegeleiding gecomponeerd is. Bij Zenders arrangement speelt een kamerorkest van 24 instrumentalisten en zijn veel dynamische en tempogerelateerde zaken aangepast; het voelt als een wonderlijke langzame aardverschuiving als je het hoort want je krijgt een bevreemdend (verfremdend) gevoel als je bekende noten hoort in een wereld die anders uitgelegd wordt. Het wordt een spannend project, ook omdat de Franse dirigente Ariane Matiakh deze cyclus bij het Orkest van Bretagne in Rennes verweeft met intermezzi door een Bretonse worldmusic-zangeres. Het belooft een uitdagende mix te worden.

En ten slotte: wat zou je beste tip zijn aan de leden van Toonkunst voor het zingen van de Johannes?

Ach, wie ben ik? Maar ik kan iedereen aanraden om je vooral in de tekst te gooien en woordelijk te weten wat je zingt en waar je zit in het verhaal, welke functie je hebt in het geheel en je bewust te zijn van het feit dat iedereen er toe doet in de samenwerking binnen zo'n mooi project. Het gaat niet alleen om 'lekker zingen' of wat dat dan ook zou mogen zijn, maar vooral om wat jouw persoonlijke inbreng binnen de gehele groep kan bijdragen in klank aan de uitvoering. Ik zeg in het bijzonder in klank omdat we het over een concertuitvoering hebben.

Annemieke de Voogd

Concert om nooit te vergeten

In aanloop naar de herdenking van 70 jaar bevrijding vindt op 1, 2 en 3 mei 2015 een reeks bijzondere concerten plaats in het Spoorwegmuseum. Het NS Harmonieorkest en het Toonkunstkoor Utrecht slaan in de productie "Als deze oorlog ooit nog eindigt" de handen ineen en leveren zo een bijdrage aan de herdenking en de viering van 70 jaar bevrijding sinds de Tweede Wereldoorlog.

Nooit vergeten

Tijdens dit concert wordt niet alleen stil gestaan bij de Tweede Wereldoorlog, maar ook bij latere oorlogen en conflicten. Met dit concert, opgebouwd rondom het Requiem voor de Mens (Rob Goorhuis) en de Mauthausenliederencyclus (Mikis Theodorakis), leveren het NS Harmonieorkest en Toonkunstkoor Utrecht een bijdrage aan een eigentijdse herdenking. Het is een eerbetoon aan de mensen die hebben geleden, maar vooral ook een oproep om herhaling te voorkomen. Op een muzikale wijze wordt het motto van het Nationaal Comité 4 en 5 mei vertolkt: "Wij herdenken allen, burgers en militairen, die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, en daarna in oorlogssituaties en bij vredesoperaties." Gregor Bak, presentator bij deze concerten, over herdenken: "Vrijheid is nooit vanzelfsprekend. De laatste tijd zijn we weer met de neus op de feiten gedrukt. Nadenken en herdenken is heel belangrijk. Muziek kan daarbij een ondersteunende rol spelen. De mooiste en indrukwekkendste werken zijn tenslotte vaak tot stand gekomen door ellende en groot verdriet." Sjoeke Verhave, vice voorzitter van het Toonkunstkoor: "Zowel NS als Toonkunst Utrecht voelen zich verbonden met de stad Utrecht en willen hiermee ook de sociale en maatschappelijke betrokkenheid laten zien bij deze 70e dodenherdenking."

Maliebaanstation

Het basisidee voor deze productie is afkomstig van de Wijkse regisseur Karel Schneider. In 1998 vond een eerste uitvoering van de twee koorwerken plaats in samenwerking met de Stichting Wijkse Projecten. In de jaren daarna werd het idee verder ontwikkeld. Voor een tweede opvoering in 2002 en alle volgende edities was Stichting De Inrichting de producent. "Het is fantastisch en tegelijk bijzonder dat het gebruik van dit idee zonder voorwaarden vooraf aan ons is toevertrouwd", aldus Nico van Dijk, de enthousiaste voorzitter van de projectgroep. Hij vervolgt: "De vraag op welke locatie deze productie het

best tot haar recht komt was snel beantwoord: het Spoorwegmuseum. Deze locatie is onderdeel van de geschiedenis." Het Spoorwegmuseum is gevestigd in het Maliebaanstation. Vanaf dit station zijn circa 1200 Utrechtse Joden naar Westerbork gedeporteerd. De permanente expositie "Beladen Treinen" staat stil bij deze zwarte bladzijde in de geschiedenis van de spoorwegen. "Heel bijzonder dat NS en het Spoorwegmuseum een bijdrage leveren, zodat we op deze historische locatie deze productie kunnen uitvoeren."

Gewetensvraag

Het Requiem voor de Mens is een compositie voor groot koor en harmonieorkest, waarin teksten van André van Zwieten, secretaris van stichting De Inrichting, worden gezongen. De teksten gaan over de vier grote oorlogen van de vorige eeuw: de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de oorlog in Cambodja en de oorlog in voormalig Joegoslavië. Van Zwieten over zijn tekst: "Heeft een tekst nadere uitleg nodig, als ze versterkt wordt, geïnterpreteerd, door zijn muzikale vorm? Aanvankelijk fungeerde dit slechts als raamwerk. Vier oorlogen, vier onderdelen uit een kruisweg, vier onderdelen van een muziekstuk, vier heftige emoties in een conflict. De oorlog die ik het meest van nabij ken, is die van mijn ouders: de Tweede Wereldoorlog. De rest is geschiedenis, die tijdens mijn bewuste bestaan - zo vanaf mijn 9e - via het Journaal, de krant, literatuur en films tot mij is gekomen. Vanaf de oorlog in Vietnam tot nu: historie, want ieder conflict dat alle vezels van het menselijk bestaan aantast, is vanaf zijn start in de actualiteit al een vorm van geschiedenis; het laat littekens achter in het collectieve bewustzijn." Rob Goorhuis, componist, over de vertaalslag naar een compositie: "Toen ik de teksten van voor het eerst onder ogen kreeg, werd ik al geraakt door de directheid van de taal en de helderheid van de beelden. Terwijl ik de woorden probeerde te vangen in mijn noten, merkte ik dat deze teksten zich niet zomaar laten vangen. Er was tijd nodig om me deze poëzie eigen te maken en de muzikale krachten, die er onderhuids in aanwezig zijn, te ontdekken."

Het Requiem voor de Mens beschrijft menselijke emoties en verkent de vraag: hoe valt te verklaren dat de ene mens ten opzichte van de andere mens bij een conflict een volstrekt andere keuze maakt? Hedendaagse conflicten in Syrië, Oekraïne, Mali en de recente aanslagen in Parijs zijn daarvan een voorbeeld. Van Zwieten stelt zichzelf en ons deze vraag: "Zijn jij en ik bereid om naar het front te gaan en te doden voor het ideaal van een ander dat je wordt voorgehouden als van een algemener belang, dat van jou overstijgend, desnoods heilig? Wat drijft ons om te weigeren: gezond verstand, goede in-

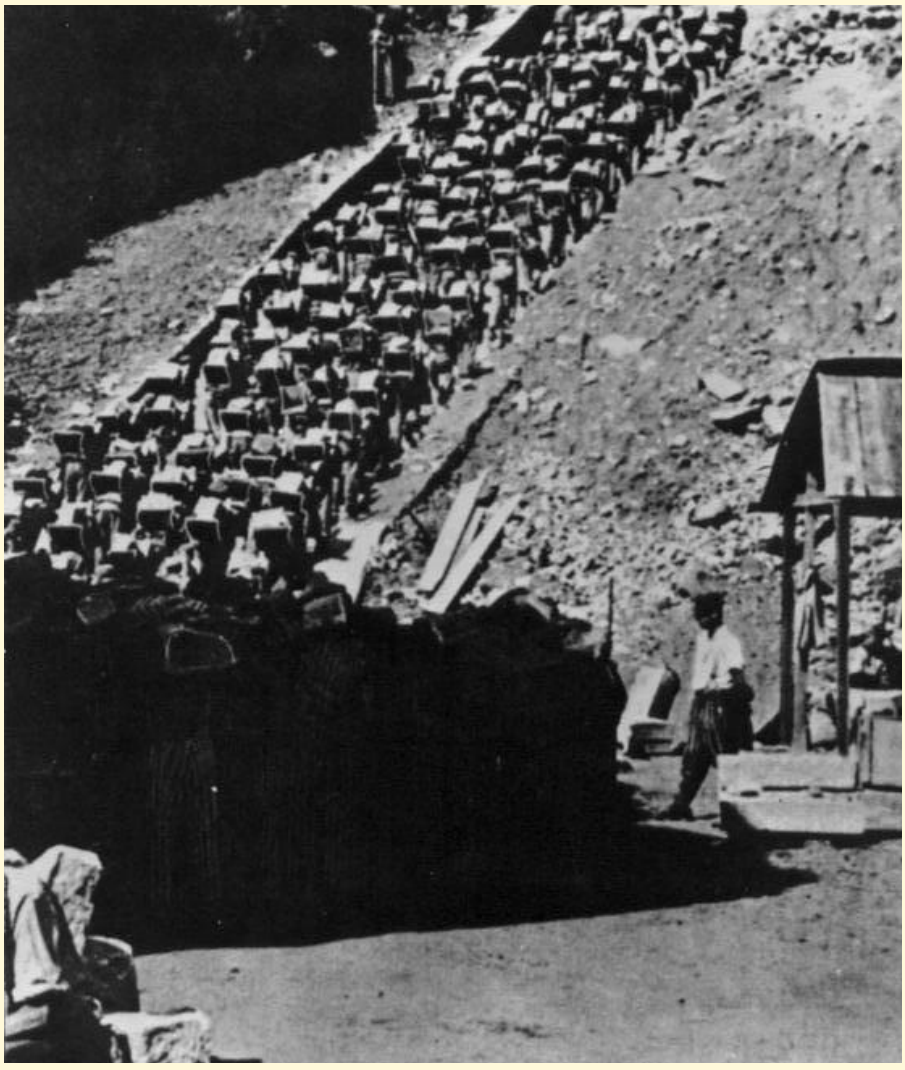

foto Duits Bildarchiv. Mauthausen, steengroeve (Wiener Graben)

foto Henny Demoed © De Inrichting

formatie, liefdevolle opvoeding? Een geweten?"

Concentratiekamp

De Mauthausenliederencyclus is door Rob Goorhuis speciaal voor deze productie gearrangeerd voor koor en harmonieorkest (bestaand uit koperblazers, houtblazers en slaginstrumenten). De uitgeverij, Schot Music in Mainz, die Mikis Theodorakis vertegenwoordigt, staat een uitvoering in deze samenstelling alleen toe in de maanden april en mei van dit jaar. "We zijn vereerd dat het NS Harmonieorkest en het Toonkunstkoor Utrecht toestemming hebben gekregen om dit wereldberoemde werk in deze setting te mogen uitvoeren", aldus een trotse Van Dijk. In de jaren zestig zette Theodorakis teksten van Iakovos Kambanellis op muziek. De teksten waren afkomstig uit Kambanellis' memoires over zijn gevangenschap in het concentratiekamp Mauthausen, tijdens de Tweede Wereldoorlog. De tot klassiekers geworden liederen zijn bijvoorbeeld gezongen door de beroemde Griekse zangeres Maria Farantouri.

In Nederland heeft Liesbeth List deze geschiedenis vertolkt, met prachtig vertaalde teksten door Lennaert Nijgh. De Mauthausenliederencyclus is zwart of wit. Het verhaal over het kamp Mauthausen gaat over het zwartste zwart uit het bestaan van de mens, maar beschrijft ook het witste wit: de liefde als overwinning op de dood. Iakovos Kambanellis heeft het zwartste zwart aan den lijve meegemaakt en het witste wit beschreven als overwinning daarop.

Rob Goorhuis over het arrangement: "Wat betreft de ingrediënten voor deze instrumentatie heb ik mij vooral gericht op de interpretatie van Theodorakis zelf. Maar niet alles wat hij doet is geschikt in een uitvoering met een (oversterkt) koor. Specifieke karakteristieken uit zijn uitvoering heb ik bewust overgenomen, maar ik heb ook behoorlijk een eigen koers gevaren, uiteraard met respect voor het origineel."

Via de Mauthausenliederen herdenken we alle slachtoffers van de Holocaust. Is dat wel mogelijk? Alleen al het voorlezen van de namen van de 102.000 Nederlandse slachtoffers duurt 112 uur. Getallen die voelbaar maken welke tragedie zich heeft afgespeeld.

Als deze oorlog ooit nog eindigt

Dat dit project wordt gewaardeerd blijkt uit het feit dat naast NS en het Spoorwegmuseum de gemeente Utrecht en vijf fondsen een financiële bijdrage leveren. Vfonds, Prins Bernard Cultuurfonds, Elise Mathilde fonds, kf-Hein fonds en het Fentener van Vlissingenfonds waarderen deze productie vanwege het onderwerp, de enscenering en de niet-alledaagse combinatie van een harmonieorkest en een oratoriumkoor.

Arno Schipdam, dirigent van het in april 1949 opgerichte NS Harmonieorkest en

Programma

Als deze oorlog ooit nog eindigt
1, 2 en 3 mei

Antarctica	Carl Wittrock
Requiem voor de Mens	Rob Goorhuis
Song for Sakiko	Bert Appermont
Prima Luce	Jan van der Roost
Schindler's List	John Williams
Hymn to the Fallen	John Williams
Mauthausen Liederen	Mikis Theodorakis / Rob Goorhuis

degene die de drie concerten dirigeert, over dit project: “Het is toch bijzonder dat twee amateurverenigingen in staat zijn om zo’n project van de grond te tillen. Het is een uitdaging om de emotie, zoals aanwezig in de verschillende werken, voor het publiek hoorbaar en voelbaar te maken. Kippenvel - dat is ons doel.” Waar het NS Harmonieorkest normaal gezien ontspanning en gezelligheid brengt, is voor “Als deze oorlog ooit nog eindigt” precies het tegenovergestelde nodig: spanning en emotie.

“Als deze oorlog ooit nog eindigt” is de terugkerende zin uit “Als je terug zult komen”, het vierde lied uit de Mauthausencyclus, en beschrijft het verlangen naar een normale wereld waar je kunt leven en liefhebben. “Oh mijn liefste” voegt de vrouwelijke hoofdpersoon eraan toe. Wie is haar liefste, waar is hij? Ook deze productie geeft geen antwoord op deze vraag.
Karel Schneider, regisseur van deze voorstelling, over dit verlangen: “Mijn hoop zit in het feit, dat als ik de mensen blijf confronteren met waartoe wij in staat zijn, dat op de lange duur een verandering plaatsvindt. Of dit lukt in dit huidige leven? Ik houd het publiek een spiegel voor. Solidariteit en eendracht schijnen de enige wapens te zijn.

We gaan in deze voorstelling op zoek naar soberheid, naar stiltes die zoveel meer zeggen dan applaus. Dat mensen bijna niet durven te applaudisseren uit angst de kracht van de stilte te doorbreken.”

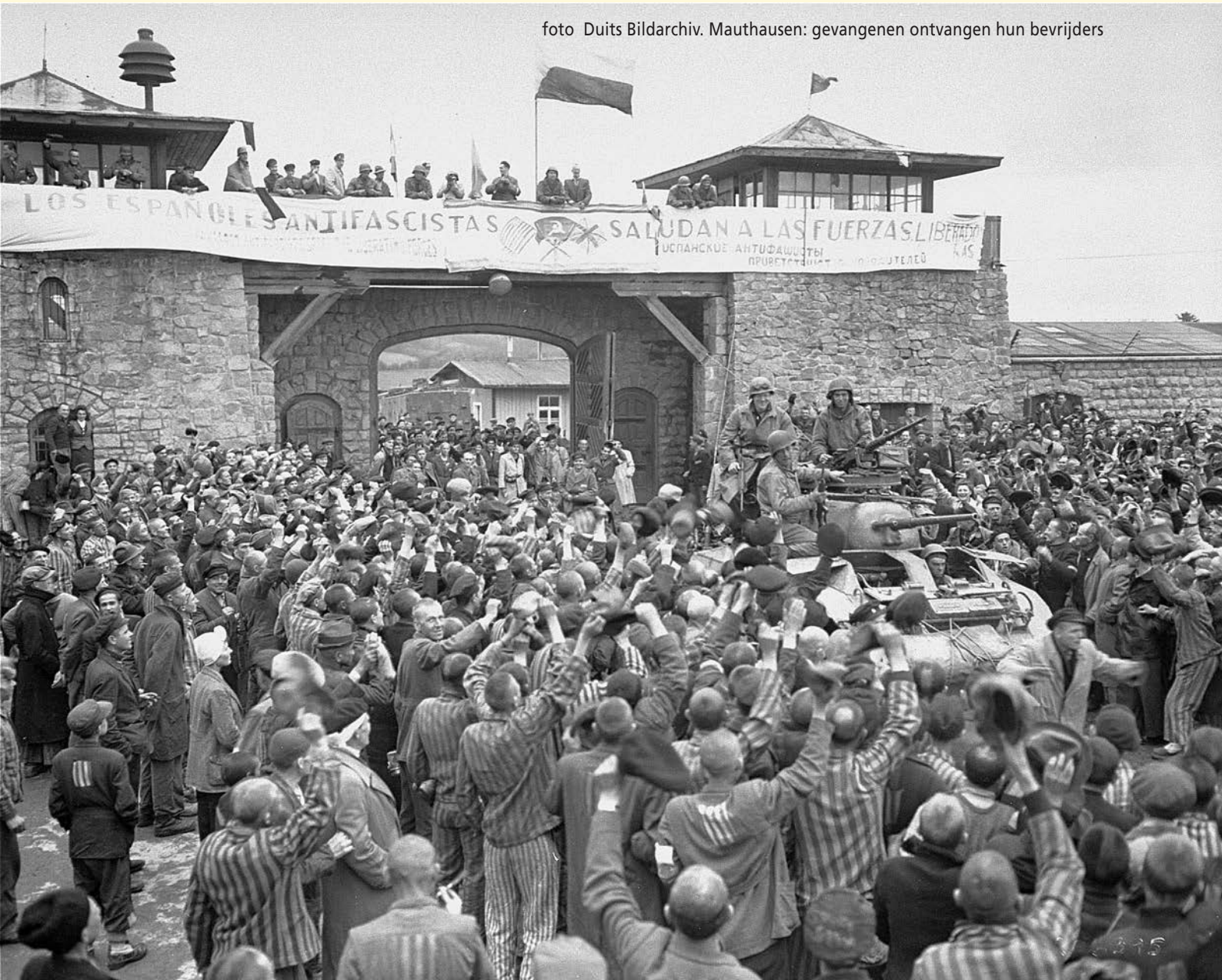

foto Duits Bildarchiv. Mauthausen: gevangenen ontvangen hun bevrijders

Concerten in gewijde sfeer

Afgelopen najaar trad het Toonkunstkoor twee keer op in de sfeervolle Willibrordkerk in de binnenstad van Utrecht. Op 23 november (de 2 eerste foto's) bracht het koor een programma met werken van César Franck: de Mis in A-groot en Psalm 150. Wouter van Belle soleerde met de Fantaisie voor orgel.

De foto's zijn gemaakt door Jan Kruys, die van beide concerten een fraaie fotoreportage maakte. Ze staan op de ledenpagina's van de website www.toonkunst-utrecht.nl.

Op 13 december (de 2 onderste foto's) volgde een kerstconcert met een gevarieerd programma, waaronder de Ciclo della Natività van Kees de Wijs, de Christmas Cycle van Marius Monnikendam en het Gloria van John Rutter. Beide concerten werden zeer goed bezocht.

Vrienden van Toonkunst genieten volop in Paushuize en Willibrordkerk

In november van het afgelopen jaar waren de Vrienden genodigd deel te nemen aan een bijzonder smakelijk en muzikaal evenement. In het Utrechtse stadpaleis Paushuize kregen zij een heerlijke lunch geserveerd, waarna zij in de nabijgelegen Willibrordkerk genoten van het César Franck-concert door ons koor.

Om alvast in de stemming te komen van de klanken van Franck waren de Vrienden van Toonkunst uitgenodigd om deel te nemen aan een romantische lunch in Paushuize, verzorgd door cuisinier Huize Molenaar uit Utrecht. Voorafgaand aan de lunch kregen de Vrienden een rondleiding door de conservator van Paushuize, waarin de veelbewogen geschiedenis van dit bijzondere paleis uit de doeken werd gedaan. Wist u dat dit de residentie van de eerste en enige Nederlandse paus Adrianus VI (1522-1523) was?

Daarna liet chef-kok Pepijn van Huize Molenaar hen in de Spiegelzaal kennismaken met de culinaire gewoontes van het Parijs van 1850. Maître-sommelier Daniël schonk een passend glas wijn bij iedere gang.

We hebben veel enthousiaste reacties ontvangen op dit lunch- en concertarrangement, en daarom hebben we ons voorgenomen vaker iets culinairs voor onze Vrienden te organiseren. We houden u op de hoogte!

De Vrienden aan tafel in de Spiegelzaal van Paushuize

Bestuur Stichting Vrienden van Toonkunst

Het Toonkunstkoor

Het Toonkunstkoor Utrecht is een groot concertkoor dat streeft naar uitvoeringen van hoge kwaliteit. Naast eigen uitvoeringen in TivoliVredenburg en de Utrechtse kerken verzorgt het koor ook concerten op uitnodiging van andere instellingen.

Toonkunst Utrecht brengt bekende en minder bekende koorwerken ten gehore van zowel oude meesters als hedendaagse componisten. Hoogtepunten worden vaak gevierd met composities in opdracht.

Het koor bestaat uit 125 ervaren zangers en zangeressen uit de stad Utrecht en omgeving. Sinds 1991 is de muzikale leiding in handen van Jos Vermunt, daarbij op de piano terzijde gestaan door Wouter van Belle.

Door de jaren heen heeft 'de Utrechtse afdeling van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst' grote betekenis gehad voor het Utrechtse muziekleven. Zo zijn de muziekschool en het conservatorium ontstaan uit initiatieven van Toonkunst Utrecht. Het koor bestaat 185 jaar, maar blijft verrassend jong en vervult een belangrijke plaats in het Utrechtse muziekleven. Voor informatie over het lidmaatschap kunt u contact opnemen met Zilla van Lohuizen (zie colofon).

Vrienden van Toonkunst

De Stichting Vrienden van Toonkunst steunt de activiteiten van de Vereniging Toonkunstkoor Utrecht door het werven en beschikbaar stellen van financiële middelen. Vriend van Toonkunst bent u al voor 25 euro per jaar. Daarvoor ontvangt u tijdige uitnodigingen voor de concerten zodat u van goede plaatsen verzekerd kunt zijn, ontvangt u tweemaal per jaar Toonkunststemmen en wordt u uitgenodigd voor lezingen en openbare repetities. Voor bedrijven bestaat een speciaal donateurschap. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Bettina Tuinstra (zie colofon).

Colofon

ToonkunstStemmen is een uitgave van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, afdeling Utrecht.

Bestuur

Voorzitter	Roland Gerritsen	rwb.gerritsen@gmail.com
Secretaris	Sophie Heringa	sophieheringa@gmail.com
2e Secretaris	Iris Dijkstra	iris@irisdijkstra.nl
Penningmeester	Anneloes Doolaard	anneloes65@hotmail.com
2e Penningmeester	Paul Meijer	meijer.paul@planet.nl
Ledenadministratie	Zilla van Lohuizen	zilla_van_lohuizen@hotmail.com
Concertorganisatie	Ina Bakker	ina-bakker@hetnet.nl
	Ties Verkerk	tiesjonkman@gmail.com
PR-commissie	Job Haug	jobhaug@telfort.nl
Bestuurslid	Sjoeke Verhave	

Postadres	Toonkunst Utrecht Postbus 713 3500 AS Utrecht
Bankrekening	NL24 RABO 0121 8896 29 ten name Toonkunstkoor Utrecht
Website	www.toonkunst-utrecht.nl

Redactie	Ties Verkerk	tiesjonkman@gmail.com
	Annemieke de Voogd	adevoogdmeijer@fastmail.fm
	Jaap van Vredendaal	jaap@vanvredendaal.nl
	Lex De Wever	ampdewever@hotmail.com

Bestuur Stichting Vrienden van Toonkunst

Bram van der Wees	voorzitter
Bettina Tuinstra	vice-voorzitter
Jef Croonen	secretaris
Jac Kragt	penningmeester

Contactadres Stichting Vrienden van Toonkunst

Bettina Tuinstra, Haverstraat 12, 3511 NC Utrecht
Bankrekening NL 30 RABO 0143 8411 06 EUR

ToonkunstStemmen	verschijnt 2x per jaar
Abonnementen en	Toonkunst Utrecht
Adreswijzigingen	Postbus 713 3500 AS Utrecht
Vormgeving	karelmol@kpnmail.nl
Reproductie	De Kopijwinkel-Utrecht

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER TOONKUNST